

Р.П. Сторожук
аспірант кафедри європейської інтеграції
ОРІДУ НАДУ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

Здійснено аналіз молодіжної політики в зарубіжних країнах. Розглянуто моделі й вектори впливу молодіжної політики та роботи з молоддю. Проаналізовано власне "молодь" як соціальну категорію.

Ключові слова: молодіжна політика, вектори впливу, соціальна категорія.

Особлива увага сучасних дослідників до молодіжної проблематики є одним із показників якості українського суспільства. Справа в тому, що підвищений інтерес до молодіжного покоління характерний, кажучи словами Карла Манхейма, для “динамічних суспільств”, які переживають інтенсивні соціальні зміни, подібні до тих, що розпочалися в Україні в останнє десятиліття ХХ ст. і тривають досі [6]. Процеси демократизації та інтеграції України до європейського та світового співтовариства зумовили необхідність переходу від пасивної, виконавської життєвої настанови, яка нещодавно домінувала в масовій свідомості, до активної, самостійної позиції. Молоді як соціальній групі, найбільш схильній до інновацій і найменше скутої стереотипами минулого, здійснити подібний перехід значно легше, ніж старшому поколінню. Перед сучасною молоддю відкриваються можливості самостійної інтерпретації соціальної дійсності та вибору способів дій, стилю життя, які, на її думку, є найбільш адекватними суспільним змінам. У політичній сфері молодь здатна здійснити значну підтримку новообраного політичного курсу, сприйняти західні демократичні цінності з урахуванням власних унікальних національних традицій, виступити не тільки об’єктом, але й активним суб’єктом молодіжної політики.

Протягом років незалежності наша держава досягла значного розвитку в галузі економічних та соціальних перетворень. Змінилась і думка про те, що молоді люди – лише пасивні споживачі соціальних цінностей, послуг, які надаються державою, товарів масового попиту і політичних привілеїв. Наш час довів, що понад 11 млн українців з молоді когорти – це величезне надбання,

але і величезні проблеми, які потребують як різних підходів на рівні політики, так і комплексних рішень. Тому особливо актуальним питанням є вивчення досвіду в галузі напрацювання й упровадження молодіжної політики країн з глибокими традиціями роботи з молоддю.

У даній статті ставиться за мету розглянути основні елементи молодіжної політики, притаманні країнам Європейського Союзу та основні підходи до вирішення молодіжних проблем. Основні питання, які розглядаються, такі:

- причини виділення молоді в особливу групу та визначення її вікових меж;
- основні концепції молодіжної політики;
- моделі молодіжної політики країн Європи та їхні основні характеристики;
- основні вектори впливу під час реалізації молодіжної політики;
- можливість використання зарубіжного досвіду на вітчизняному ґрунті.

Питанням вивчення теорії та практики молодіжної політики в країнах Європи приділяли увагу західноєвропейські дослідники Р. Томсон, Д. Рош, С. Такер, Р. Флінн [10], А. Счізеротто, Г. Гаспероні, Д. Галлі, С. Паугам [9], К. Мантгейм [6], вітчизняні учені Є. Бородін [2] С. Лазор [4], М. Головатий, М. Перепелиця [5] та ін.

Визначимо поняття молодіжної політики за допомогою аналізу робіт вітчизняних фахівців, зокрема Є. Бородіна [3] та М. Перепелиці [6], а також нормативно-правових документів, що стосуються реалізації молодіжної політики в Україні [1]. Отже, під терміном “молодіжна політика суспільства” розуміємо чітко та об’єктивно визначену систему ідей, принципів, теоретичних положень стосовно місця, ролі та перспектив молоді в поступальному розвитку суспільства, закріплених у законодавчих, нормативних актах, інших документах (у програмних документах політичних партій, заявах громадських організацій, промовах окремих суспільних лідерів), а також притаманних громадській думці, у першу чергу самої молоді, та діяльність суб’єктів молодіжної політики (якими є різноманітні суспільні інституції, а також сама

молодь) щодо втілення найбільш ефективними засобами цих ідей, теоретичних положень у реальність в інтересах самої молоді та суспільства в цілому.

У країнах Європи, визначених як такі, що мають молодіжну політику, можна виділити її спільні елементи цієї політики [8]:

- соціальний взаємозв'язок (ланцюг) між урядом, молодими людьми і суспільством через консультації та вплив;
- поради та інформація про права молодих людей та можливості для них;
- свобода культурного, творчого та політичного вираження;
- культура продовження освіти і професійної освіти;
- підтримка молодим сім'ям;
- відповідна спеціальна підтримка для молодих людей “груп ризику”, таких, як люди з особливими потребами чи молоді в'язні;
- підтримка і заохочення активного проведення вільного часу;
- правильна організація професійної підготовки тих, хто працює з молодими людьми;
- дослідження труднощів, з якими стикаються молоді люди;
- сприяння міжнародним зв'язкам між молодими людьми.

Поняття “молодь” досить різнопланово трактується в багатьох галузях науки – філософії, соціології, політології, психології та ін. Його узагальнений варіант, запропонований в енциклопедичних виданнях, визначає молодь у цілому як окрему соціально-демографічну групу, яка вирізняється за сукупністю вікових характеристик, особливостей соціального становища та зумовлених тим та іншим соціально-психологічних якостей, що визначаються суспільним ладом, культурою, закономірностями соціалізації, вихованням в умовах певного суспільства; сучасні вікові межі молоді від 14 – 16 до 25 – 30 років.

Так, визначення понять “діти” та “молодь”, які використовуються в різних країнах, як правило, відповідають віковим нормам, установленим для осіб чоловічої та жіночої статі, щодо:

- обов'язкової освіти;
- роботи за найманням і праці неповнолітніх;

- згоди на сексуальний контакт;
- досягнення повноліття, набуття громадянських і політичних прав;
- права на шлюб;
- можливість користуватися певними послугами без згоди батьків;
- права на певні пільги в межах державних програм.

Поняття молодіжної політики у країнах Європи дещо відрізняється від вітчизняного хоча б тому, що в кожній країні склалися національні традиції роботи з молоддю, що має або динамічний, або статичний характер. Наприклад, у країнах Північної Європи переважає статична модель, у той час як у Великобританії, Данії, країнах Середземномор'я – динамічна модель, яка надає великого значення постійним змінам у роботі з молоддю, забезпеченню взаємодії між учасниками процесу розроблення й упровадження молодіжної політики.

У низці країн Європи молодіжна політика, молодіжна робота і молодіжне законодавство є елементами добре структурованого та визначеного молодіжного сектора, інші країни не виокремлюють молодіжний сектор як напрямок діяльності держави, тут молодіжна політика та молодіжне законодавство є складовими традиційних напрямків – соціального, освітнього, культурного, охорони здоров'я та ін. Тобто ми не можемо сказати, що країни Європи розподіляються за наявністю чи відсутністю добре розвинутого молодіжного сектора.

Основаючись на учасниках молодіжного сектора, способах координації молодіжної політики, молодіжному законодавстві, розвинуті країни Європи можна класифікувати за трьома категоріями:

– з розвинутим молодіжним сектором. Тут молодіжну політику безпосередньо сконцентровано в добре визначеному молодіжному секторі, який домінує. Прикладами є Австрія, Люксембург, Ліхтенштейн, Іспанія, Греція, Португалія;

– з обмеженим молодіжним сектором. Молодіжну політику частково передано до спеціалізованого молодіжного сектора, а частково розподілено серед традиційних секторів таких, як освіта, працевлаштування, охорона

здоров'я і та ін. Це спостерігається в Нідерландах, Франції, Бельгії, Ірландії, Фінляндії, Швеції, Норвегії;

– без спеціального молодіжного сектора. Молодіжну політику розподілено за традиційними секторами без явно вираженого центру. Це ми спостерігаємо у Великобританії, Ісландії, Італії, Данії [9].

Щодо спеціального молодіжного законодавства: усі країни Європи ратифікували Конвенцію ООН про права дитини (від 20 листопада 1989 р.). Законодавство країн Західної Європи включає в себе забезпечення життєдіяльності в різних галузях молодіжної політики: освіта, соціальна допомога і захист, професійне навчання, працевлаштування, робота з правопорушниками, охорона здоров'я та ін., де молодь розглядається як окрема категорія населення.

Ми не можемо висновувати про місце молодіжної політики в політичних пріоритетах та молодіжну роботу лише за тим, чи існує спеціалізоване законодавство щодо молоді, оскільки спосіб забезпечення молодіжної політики – це результат історичних традицій, які склалися в організації адміністративної роботи, роботи структур органів публічної влади.

Типологія молодіжної політики повинна обов'язково бути орієнтовною і може лише будуватися на гіпотезах. Дана типологія має на увазі певне абстрагування, в якому низка відмінностей між країнами та схожих рис можуть бути розглянуті щодо цих характеристик.

Дана типологія впливає з типології соціального забезпечення (велфери), вона запропонована Д. Галлі та С. Паугамом у 2000 р. [9]. Вона також оснований на аналізі роботи з молоддю в Європі згідно зі звітом “Освіта та навчання в галузі роботи з молоддю в Європі”. Згідно з цим, система соціального забезпечення в Європі може класифікуватися таким чином:

– соціал-демократична модель соціального забезпечення (скандинавські країни);

– ліберальна модель соціального забезпечення, (мінімальний режим соціального забезпечення як у Великобританії);

– консервативна модель (орієнтована на зайнятість, центральноєвропейські країни);

– субінституціональна модель (країни Середземномор'я).

Та навіть якщо типологія молодіжної політики охоплює дані географічні ареали, відповідно до класифікації Д. Галлі та С. Паугама, моделі молодіжної політики можна визначити, користуючись її важливими характеристиками:

– універсалістська модель країн Скандинавії;

– громадівська модель Великобританії;

– протекційна модель країн Центральної Європи;

– централізована модель країн Середземномор'я.

Універсалістська модель молодіжної політики є порівняно новою. Це результат реорієнтації політики щодо молоді в останні 10 – 15 років. Молодіжна політика в Скандинавії розвивалася як розрізнена серед різних секторів, будучи координованою відповідним міністерством, що відповідає за державну молодіжну політику. Однак у цій моделі немає міністерства у справах молоді, молодіжний сектор також незнаний або відсутній. Усупереч усталеній традиції добре розвинутої системи соціального забезпечення, громадянське суспільство відіграє головну роль у молодіжній політиці, а держава та інститути влади спільно з громадянським суспільством виробляють та впроваджують молодіжну політику. Скандинавська модель є універсалістською: цільова група її – це вся молодь, яка характеризується як юнаки та дівчата віком до 25 років. Отже, молодіжна концепція використовує поняття молодіжної політики у вузькому сенсі, тобто не включаючи доюнацький вік. До кінця 1990-х рр. молодіжне безробіття було основною проблемою молодіжної політики, у той час як на сьогодні основним питанням є участь молоді в громадському житті суспільства. Узагалі, тут молодь розглядається як соціальний ресурс, який повинен розвиватися не лише як вклад у майбутнє. Крім соціального та психологічного розвитку, головними цілями молодіжної політики є автономність та незалежність. Ці цілі зміцнюють

раннє досягнення статусу дорослого та ранню незалежність від батьківського впливу, що існують серед молоді Скандинавії.

Модель молодіжної політики країн Центральної Європи має тривалі традиції. У більшості країн Центральної Європи основні принципи та ідеї державної молодіжної політики виникли ще під час періоду між першою та другою світовими війнами чи під час другої світової війни. Тривала історія молодіжної політики є можливою основою молодіжної концепції цих країн: “молодь” у контексті політики визначається як “молоді люди” і включає в себе не лише дітей віком до 18 років, а і молодих дорослих та молоді сім’ї. Переважний образ молоді згідно з цією моделлю яскраво виражено в широкій молодіжній концепції:

- молодь розуміється як категорія, що є ранимою;
- це соціальна група, яка потребує захисту, підтримки та стимулювання.

У цій моделі робиться сильний акцент на професійній роботі з молоддю, відповідно до молодіжної політики цією роботою займаються молодіжні міністерства, уповноважені управління та профільні молодіжні сектори. Як і в універсалістській моделі, молодіжна політика формується та впроваджується спільно інститутами держави та громадянського суспільства. До того ж модель молодіжної політики країн Центральної Європи обширна: цільовими групами є і специфічні групи людей з особливими потребами, і весь загал молодих людей і участь молоді в громадському житті, і соціальне виключення молоді вважаються важливими молодіжними проблемами, які повинні контролюватися через інтегрування, запобігання соціальним проблемам, участь молоді в політичному житті. Ця модель молодіжної політики високоінституціоналізована і має добру правову систему: незважаючи на те, що молодіжні проблеми змінюються з часом, принципи та організаційна основа молодіжної політики є сталими.

Модель молодіжної політики Великобританії ґрунтується на глибоких традиціях і є громадівською, тобто робота з молоддю спрямована на роботу в громаді, але традиційно вплив держави на роботу з молоддю обмежений, і,

попри тенденцію все більшої і більшої координації молодіжної політики, навіть сьогодні ця модель характеризується сильним впливом громади. Цей вплив є наочним, коли імплементація молодіжної політики делегується від держави до інститутів громадянського суспільства. Панівний образ молоді – “молодь як проблема”, і найважливішими проблемами є проблеми соціального виключення молоді, продовження періоду молодості та участь молоді в громадському житті. Цільовими групами державної молодіжної політики є, головним чином, конкретно визначені різні групи молоді із особливими потребами, а головною метою – запобігання соціальним проблемам. Ця модель молодіжної політики характеризується мінімальним впливом держави щодо соціального забезпечення, але у зв’язку зі збільшенням проблем, пов’язаних із соціальним виключенням молоді, в останні роки вона все більше тяжіє до ліберальної моделі [8].

Модель молодіжної політики країн Середземномор’я значною мірою нова. У той час як робота з молоддю й підтримка молоді є традиційно обов’язками сім’ї та церкви, держава створила протягом останніх 20 років свої інституції, зокрема молодіжну політику, які перебрали на себе низку обов’язків. Вузькі вікові межі молоді – 15 – 25/30 років – також може бути пояснено досить пізнім запровадженням у цих країнах державної молодіжної політики. За цією моделлю залучення третього сектора та органів місцевого самоврядування є дещо слабким, тому молодіжна політика є централізованою, зосередженою на державному рівні. Молодіжна політика переважно впроваджується державою. Крім того, рівень участі молоді в громадських організаціях є низьким, але він зростає, і посилення цього способу участі молоді в громадському житті є головною метою молодіжної політики. Високий рівень безробіття серед молоді та послідовне продовження періоду молодості є основними проблемами, які йдуть назустріч цілям покращання самоуправління, незалежності молоді, її соціальної інтеграції. Однак, на відміну від скандинавської моделі, що має схожі цілі молодіжної політики, середземноморська модель у цьому вимірі не є універсалістською: базовими цілями політики є особливі групи молоді.

Безпосередня реалізація молодіжної політики – це робота з молоддю, яка потребує спеціальної підготовки фахівців. Щодо роботи з молоддю в країнах Європи, то за висновками експертів Директорату Ради Європи, вона залежить від вектора впливу. Тому в Європі існує п'ять різних концепцій роботи з молоддю, оснований на різних традиціях, змісті роботи та завданнях, поставлених перед фахівцями [11].

Робота з молоддю. Характерна для Північної Європи, включаючи Німеччину, Нідерланди, Бельгію, Ірландію та Великобританію. Основні завдання:

- організація вільного часу молодих людей;
- попередження соціального виключення маргіналізованих груп.

Має громадський вектор [8].

Робота, яка має культурний аспект (культурні аніматори). Характерна для країн романської групи. Робота зводиться до організації дозвілля молоді: літні табори відпочинку, спортивні змагання тощо.

Соціальна робота. Включає в себе роботу з молоддю та культурну анімацію. Часто замінюють на “соціальну культурну роботу” (Нідерланди, Бельгія). Спрямована на різні соціальні групи молоді і різні її потреби [9].

Соціальні педагоги / соціальні просвітителі. Об'єднує в собі два напрямки – соціальну роботу та освіту. Освітній аспект стосується позашкільного та неформального навчального процесу, який має на меті соціалізацію та соціальну інтеграцію, доповнює сімейне виховання (Німеччина, Норвегія, Австрія, Нідерланди тощо) [4].

Професійна молодіжна політика. У країнах Східної Європи, де молодіжну політику введено відносно недавно, немає такої освітньої спеціалізації, і тому молодіжна політика впроваджується місцевими органами влади методом безпосереднього консультування відповідними структурами чи управління молодіжними інформаційними центрами [4].

Відповідно до моделей молодіжної політики пропонується аналогічна типологія щодо роботи з молоддю:

– *універсалістська / патерналістська*. У скандинавських країнах (Данії, Фінляндії, Норвегії, Швеції, менше стосується Ісландії) робота з молоддю розвивається як громадська інфраструктура щодо молодих людей як громадян. Також держава дуже зацікавлена в освітніх засобах (особливо пропаганді здоров'я) як елемента роботи з молоддю. Наголос – на груповому навчанні;

– *ліберальна / громадівська*. Характеризується великою зацікавленістю місцевих органів влади в забезпеченні молодіжних клубів. Недостатність інфраструктури державної підтримки і зацікавленості створює можливості посиленої роботи, спрямованої на громаду;

– *консервативна / корпоратистська*. З одного боку, глибока зацікавленість держави в нормальній соціалізації молоді. При цьому соціопедагогічні аспекти такі ж важливі, як і в скандинавських країнах, але підхід інший. Акцент діяльності зроблено на волонтерах, які перебувають “у корпорації” з місцевими, регіональними та державними органами влади;

– *середземноморська / суб'інституціоналізована*. Хоча південноєвропейські країни характеризуються як консервативні завдяки корпоратистській ролі католицької чи православної церков (за оглядом Еспінг-Андерсен), Галлі і Паугам наголошують на втраті соціокультурної доречності і впливу церкви, що веде до дефіциту чи вакууму регулювання. Часто лише відповідальність місцевої влади приводила до високої регіональної диференціації відповідно до місцевих ресурсів і політичних інтересів. Разом з третім сектором, який щойно сформувався, вони дуже повільно заповнюють соціокультурні прогалини.

Отже, в цілому в країнах Європи нагромаджено багатий досвід формування й реалізації молодіжної політики та роботи з молоддю взагалі. Характерною особливістю молодіжної політики є те, що така політика, головним чином реалізується у трьох напрямках, а саме: держава, її органи та інститути громадянського суспільства займаються вирішенням актуальних проблем молоді у соціально-економічній, культурно-освітній сфері та у підтримці молодіжного руху.

Більшість розвинених країн Західної Європи мають специфічне законодавство щодо роботи з молоддю. Крім того, молодіжна політика реалізується завдяки державним та регіональним молодіжним програмам. Такі програми мають переважно превентивний, профілактичний, застережний характер і запобігають хибним крокам та вчинкам молодих людей.

У країнах Європи склалися різні підходи до формування молодіжної політики та її впровадження. Можна виділити чотири моделі:

- універсалістська / патерналістська;
- ліберальна / громадівська;
- консервативна / корпоративістська;
- середземноморська / суб'інституціоналізована.

У кожній країні є свій комплекс політичних цілей і заходів, але серед них можна виділити такі напрямки:

- сприяння участі і забезпечення можливості участі у житті суспільства молодих людей та їхнього розвитку як особистостей і громадян;
- захист категорій молоді, що входять до груп ризику, і попередження маргіналізації та соціальної ізоляції відповідних підгруп населення;
- профілактика проявів антигромадської поведінки, яка завдає шкоди здоров'ю молодих людей, і боротьба з такими проявами;
- забезпечення й захист політичних і соціальних прав молодих людей, у тому числі шляхом створення правових основ та інституціональних структур, необхідних для захисту прав молодих людей і надання соціальних послуг.

Оскільки в Україні реалізація молодіжної політики є одним із пріоритетних напрямків діяльності держави, вона вимагає спрямовувати свою ідеологію на підтримку молодої людини, її активне включення в суспільне життя. Враховуючи досвід країн Західної Європи щодо реалізації молодіжної політики, необхідною умовою її ефективності є збільшення видатків з державного бюджету та вдосконалення механізмів надання фінансової підтримки в тих сферах, що стосуються роботи з молоддю.

Список використаних джерел

1. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні: Декларація від 15 грудня 1992 р. № 2859-ХІІ (зі змінами, внесеними згідно із Законом України № 655-ХР/ від 13 травня 1999 р.) // ВВР України. – 1993. – № 1.
2. Державна молодіжна політика в Україні: Слов. термінів нормат.-правових актів / Автор-упорядник Є.І. Бородин. – Дніпропетровськ: Герда, 2002. – С. 299-337.
3. Лазор О. Взаємодія органів місцевого самоврядування та державної влади Німеччини у сфері молодіжної політики // "Ефективність державного управління": Зб. наук. пр. – 2002. – Вип. 1/2. – С. 248-253.
4. Молодежь в меняющемся обществе. – UNICEF, 2001 – 195 с.
5. Перепелиця М.П. Державна молодіжна політика в Україні: (регіон. аспект) // К.: Укр. ін-т соц. досліджень, Укр. центр політ. менеджменту. – 2001. – С. 20.
6. Проблемы молодежи в обществе // К. Манхейм. Диагноз нашего времени. – М., 1994 – С. 441-456.
7. European Commission White Paper. A New Impetus for European Youth. – Brussels, 2001 COM(2001) 681 final. // <http://www.europa.eu.int/comm/education/youth>
8. Report of Policy Action Team 2: Young People. – L., 2000. – P. 106-110.
9. Study on the State of Young People and Youth Policy in Europe 9(Final report). – UN, 2001. – 147 p.
10. Youth in Society: Contemporary Theory, Policy and Practice. – L.: Open University, 2001. – 260 p.

Storozhuk R.P. Foreign Experience of Youth Policy Realization.

The main vectors of implementing of youth policy in European countries are analyzed; typology of youth policy and youth work models in Europe are discussed; the concept of youth as social category is analyzed.

Key words: youth policy, vectors of implementing, social category.

Сторожук Р.П. Зарубежный опыт реализации молодежной политики.

Осуществлен анализ молодежной политики в зарубежных странах. Рассмотрены модели и векторы влияния молодежной политики и работы с молодежью. Проанализирована “молодежь” как социальная категория.

Ключевые слова: молодежная политика, векторы влияния, социальная категория.